

TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINI DAVLAT XARIDLARIDAGI ISHTIROKI (Farg'ona viloyati misolida)

Ismoilov Botir Muxamedovich
Qo'qon universiteti o'qituvchisi,
ismoilovbotirjon3@gmail.com

MAQOLA HAQIDA

Qabul qilindi: 24-dekabr 2024-yil
Tasdiqlandi: 26-dekabr 2024-yil
Jurnal soni: 13
Maqola raqami: 32
DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v13i1.1042>

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS

davlat xaridlari, tadbirkorlik subyektlari,
kichik biznes subyektlari, shartnomalar,
raqobat, tashkilotlar.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada davlat xaridlari jarayonida tadbirkorlik subyektlarining o'rni, ishtirok etish tartibi va bu sohadagi mavjud muammolar hamda taklif etilayotgan yechimlar haqida ma'lumot berilgan. Tadqiqot jarayonida Farg'ona viloyatidagi byudjet tashkilotlarining davlat xaridlarini amalga oshirishi, shundan kichik biznes subyektlaridan xaridlari tahlil etilgan.

Kirish. Tadbirkorlik har qanday iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi bo'lib, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi. Xususan, tadbirkorlik subyektlarining davlat xaridlaridagi ishtiroki ular uchun yangi imkoniyatlar yaratish, moliyaviy barqarorlikni oshirish va raqobatbardoshligini kuchaytirish vositasi hisoblanadi. Mazkur insho davlat xaridlari jarayonida tadbirkorlik subyektlarining o'rni, ishtirok etish tartibi va bu sohadagi mavjud muammolar hamda taklif etilayotgan yechimlar haqida batafsil ma'lumot beradi.

Davlat xaridlari – davlat organlari, tashkilotlari va muassasalari tomonidan amalga oshiriladigan mahsulot, xizmat va ishlarning sotib olinishi jarayonidir. Tadbirkorlik subyektlari ushbu jarayonda ishtirok etish orqali o'z faoliyatini kengaytirish, daromadlarini oshirish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida davlat xaridlari "Davlat xaridlari to'g'risida"gi qonun va tegishli normativ-huquqiy hujjatlar asosida tartibga solinadi. Bu jarayonda tadbirkorlik subyektlari davlat xaridlariga oid maxsus platformalar orqali o'z takliflarini taqdim etishlari mumkin.

Davlat xaridlaridagi ishtirok etishning barqaror moliyaviy daromadga ega bo'lish, yirik mijozlar – davlat tashkilotlari bilan hamkorlik qilish, uzoq muddatli shartnomalar asosida ishlash, raqobatbardoshlikni oshirish va yangi bozorga chiqish imkoniyati kabi afzalliklari mavjud.

Tadbirkorlik subyektlarining duch keladigan muammolariga yechim sifatida tender jarayonlarining murakkabligi va ochiqlik darajasining pastligi, moliyaviy va huquqiy savodxonlikning yetarli emasligi, mahalliy tadbirkorlar uchun qiyinchilik tug'diruvchi raqobat sharoitlari kabilarni misol tariqasida keltirilishi mumkin. **Mavjud muammolarni bartaraf etish bo'yicha** davlat xaridlari jarayonining oshkoraligini oshirish, elektron platformalardan keng foydalanish, kichik va o'rta biznes subyektlari uchun imtiyozli shartlarni joriy etish hamda tadbirkorlarni huquqiy va moliyaviy jihatdan qo'llab-quvvatlash kabi ishlarni amalga oshirilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili. Tadbirkorlik subyektlarining davlat xaridlaridagi ishtiroki mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Bu borada qabul qilingan qonunlar va amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tadbirkorlarning davlat xaridlarida faol ishtirok etishini rag'batlantirishga qaratilgan.

O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"¹ gi Qonunida davlat xaridlari sohasida byudjet tizimi mablag'laridan oqilona foydalanish, xarid qilish tartib-taomillarini takomillashtirish va tadbirkorlik subyektlarining keng ishtirokini ta'minlash yuzasidan choralar ko'rish belgilangan. Shu bilan birga, davlat xaridlarida korrupsion sxemalar va til biriktirish holatlari ham uchrab turadi.

Masalan, buyurtmachi va tender ishtirokchisi o'rtasida til biriktirish yoki tender ishtirokchilari o'rtasidagi kartel kelishuvlari davlat, jamiyat va tadbirkorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bunday holatlarning oldini olish uchun davlat xaridlarida ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash, raqobatni oshirish va korrupsiyaga qarshi kurashish muhimdir.

Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish tartibini soddalashtirish ham ularning davlat xaridlarida ishtirokini oshirishga xizmat qiladi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 28-oktabrdagi PQ-2646-son "Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yish tizimini takomillashtirish to'g'risida"² gi qaroriga muvofiq, tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yish tartibi tubdan takomillashtirilib, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari joriy etildi.

Bundan tashqari, N.F. Bayirov o'zining "Zamonaviy sharoitda davlat xaridlar tizimidagi moliyaviy munosabatlarni takomillashtirish" nomli maqolasida ham davlat xaridlarining shaffof bo'lishi, uning afzalliklari va undagi muammolar haqida tahlil va fikrlarini bildirgan (N.F. Bayirov, 2025). Shuningdek, H.S.Sanjar o'g'lining "Davlat xaridlari tizimida elektron savdolarini amalga oshirish istiqbollari va rivojlantirish yo'llari" nomli maqolasida ham davlat xaridlari tizimining afzalliklari hamda bu tizimda tadbirkorlarning ishtiroki haqida fikrlari bildirib o'tilgan (H.S.Sanjar o'g'li, 2023).

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotni amalga oshirish jarayonida, tadqiqot natijalarini shakllantirish maqsadida statistik tahlil, qiyoslash va taqqoslash usullaridan keng foydalanildi. Miqdoriy tadqiqotni amalga oshirish jarayonida asosan O'zbekiston Respublikasi iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi g'aznachilik xizmati qo'mitasining Farg'ona viloyati g'aznachilik xizmati Boshqarmasi ma'lumotlaridan foydalanilgan, ikkilamchi ma'lumot to'plangan va yuqorida sanab o'tilgan tahlillar amalga oshirilgan. Mazkur maqolani yozish davomida induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan bo'lib, bu usullar orqali umumiy ma'lumotlardan qisqa ma'lumotlarga kirib borish imkoni yaratilgan.

Tadqiqot natijalari. Kichik biznes va tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotining tayanch qismi hisoblanadi. Davlat xaridlari orqali kichik biznes subyektlariga buyurtmalar berilishi ularning rivojlanishiga, ish o'rinlari yaratilishiga va ichki bozorga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Kichik tadbirkorlar davlatning mahsulot va xizmatlarga bo'lgan talabini qondirish orqali barqaror daromad manbaiga ega bo'ladi. Quyidagi jadvalda Farg'ona viloyatidagi byudjet tashkilotlari tomonidan 2020-2024 yillarda amalga oshirilgan davlat xaridlari, unda ishtirok etgan korxonalar va kichik biznes subyektlari bo'yicha umumiy ma'lumotlar keltirilgan (1-jadval).

¹ O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 22.04.2021 yildagi O'RQ-684-son, <https://lex.uz/uz/docs/-5382974>

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 28.10.2016 yildagi PQ-2646-son, <https://lex.uz/uz/docs/-3063485>

Farg'ona viloyatidagi byudjet tashkilotlari tomonidan 2020-2024 yillarda amalga oshirilgan davlat xaridlari

№	Hududlar nomi	Davlat xaridlarida ishtirok etgan tadbirkorlar soni (birlik)	Davlat xaridlarida ishtirok etgan tadbirkorlar xaridi summasi (mlrd. so'm)	Shundan kichik biznes subektlari soni (birlik)	Shundan kichik biznes subektlari xaridi summasi (mlrd. so'm)
1	Viloyat Boshqarmasi	131468	7 873	81 349	4 897
2	Oltiariq tumani bo'limi	15752	376	9 612	231
3	Bag'dod tumani bo'limi	12548	376	7 745	235
4	Beshariq tumani bo'limi	13343	357	8 273	223
5	Buvayda tumani bo'limi	10503	366	6 509	229
6	Qo'qon shahar bo'limi	39768	861	24 609	535
7	Marg'ilon shahar bo'limi	19864	407	12 281	253
8	Quvasoy shahar bo'limi	12432	224	7 716	140
9	Farg'ona shahar bo'limi	27473	732	16 991	456
10	Dang'ara tumani bo'limi	12259	323	7 594	202
11	Quva tumani bo'limi	16958	455	10 479	285
12	Qo'shtepa tumani bo'limi	10110	310	6 257	194
13	Rishton tumani bo'limi	12882	359	7 977	224
14	So'x tumani bo'limi	10123	197	6 277	123
15	Toshloq tumani bo'limi	11754	300	7 262	188
16	O'zbekiston tumani bo'limi	15158	418	9 368	262
17	Uchko'prik tumani bo'limi	9905	337	6 130	211
18	Farg'ona tumani bo'limi	22487	609	13 897	382
19	Furqat tumani bo'limi	11239	235	6 974	147
20	Yozyovon tumani bo'limi	11737	285	7 249	178
	Jami	427763	15 400	264 550	9 594

Davlat xaridlarida ishtirok etgan tadbirkorlarning jami soni 855526 nafarni tashkil etadi. Bu tadbirkorlar tomonidan amalga oshirilgan davlat xaridlari hajmi 30800.4 milliard so'mga teng. Kichik biznes subyektlari esa umumiy hisobda 529099.9 nafarni tashkil etib ularning davlat xaridlaridan olgan mablag'i 19188 milliard so'mni tashkil etadi. Bu ko'rsatkichlar davlat xaridlarida tadbirkorlarning ishtiroki sezilarli ekanligini ko'rsatadi lekin kichik biznes subyektlarining umumiy hajmdagi ulushi nisbatan past bo'lib qolmoqda.

Har bir hudud bo'yicha tahlil qiladigan bo'lsak davlat xaridlarida ishtirok etgan tadbirkorlarning o'rtacha soni 40739.3 nafarni tashkil qiladi Davlat xaridlaridan olingan mablag' bo'yicha o'rtacha qiymat esa 1466.7 milliard so'm Kichik biznes subyektlarining soni bo'yicha o'rtacha ko'rsatkich 25195.2 nafar bo'lib ularning davlat xaridlaridan olgan mablag'i 913.7 milliard so'm atrofida

Hududlar kesimida davlat xaridlarida ishtirok etgan tadbirkorlar sonida katta tafovutlar mavjud. Eng ko'p tadbirkor jalb qilingan hududda bu ko'rsatkich 427763 nafarga yetgan. Eng kam ishtirok etgan hudud esa atigi 9905 tadbirkorni tashkil qilgan. Hududlar bo'yicha davlat xaridlaridan olgan mablag' miqdori ham sezilarli darajada farqlanadi. Eng yuqori ko'rsatkich 15400.2 milliard so'm bo'lsa eng past ko'rsatkich 197.1 milliard so'mni tashkil etadi.

Kichik biznes subyektlari bo'yicha ham sezilarli tafovutlar kuzatiladi. Eng ko'p kichik biznes subyekti jalb qilingan hududda bu ko'rsatkich 264549.95 nafarga yetgan. Eng past ko'rsatkich esa 6130.05 nafarni tashkil etadi. Ularning davlat xaridlaridan olgan mablag'i bo'yicha ham farq katta bo'lib, eng yuqori ko'rsatkich 9594 milliard so'm eng past esa 122.7 milliard so'm.

Tahlil shuni ko'rsatadiki ayrim hududlarda tadbirkorlar va kichik biznes subyektlarining davlat xaridlarida ishtiroki yuqori bo'lsa ba'zi

hududlarda bu ko'rsatkichlar pastligicha qolmoqda. Bu esa hududiy iqtisodiy imkoniyatlarning turlicha ekanligidan dalolat beradi. Bundan tashqari kichik biznes subyektlarining davlat xaridlaridan olgan mablag'lari nisbatan past bo'lib qolayotganligi ularning ishtirokini yanada kengaytirish uchun qo'shimcha chora tadbirlarni talab etadi.

Davlat xaridlarida ishtirok etgan kichik biznes subyektlari soni umumiy tadbirkorlar sonining taxminan 61.9 foizini tashkil qiladi lekin ularning davlat xaridlaridan olgan mablag'i umumiy summaning taxminan 62.3 foiziga teng. Shu sababli kichik biznesning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun ularning davlat xaridlaridagi ulushini yanada kengaytirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Hududlar bo'yicha tahlillar shuni ko'rsatadiki tadbirkorlarning davlat xaridlarida ishtirok etish darajasi asosan iqtisodiy rivojlanish darajasi yuqori bo'lgan hududlarda nisbatan yuqori lekin kichik biznes subyektlarining ulushi hududlarga qarab farq qilishi tahlil qilingan ko'rsatkichlar orasida eng sezilarli tafovutlardan biri hisoblanadi. Bu esa hududiy iqtisodiy strategiyalarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababdan kelgusida kichik biznes subyektlarining davlat xaridlaridagi ishtirokini oshirish uchun huquqiy va moliyaviy qo'llab quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish lozim.

Xulosa va takliflar. Davlat xaridlarida kichik biznes va tadbirkorlikning ishtiroki iqtisodiyot rivoji uchun muhim hisoblanadi. Ular orqali ish o'rinlari yaratiladi, innovatsiyalar tatbiq etiladi va tadbirkorlik muhiti yaxshilanadi. Shu boisdan, kichik biznes uchun davlat xaridlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish va ularning ishtirokini qo'llab-quvvatlash bo'yicha doimiy choralar ko'rilishi lozim. Bu nafaqat kichik biznesni rivojlantirish, balki umuman olganda, iqtisodiy barqarorlikka erishishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 22.04.2021 yildagi O'RO-684-son, <https://lex.uz/uz/docs/-5382974>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 28.10.2016 yildagi PQ-2646-son, <https://lex.uz/uz/docs/-3063485>
3. Faxriddinovich, B. N. (2025). ZAMONAVIY SHAROITDA DAVLAT XARIDLAR TIZIMIDAGI MOLIYAVIY MUNOSABATLARNI TAKOMILLASHTIRISH. Modern education and development, 18(8), 76-82.
4. Sanjar o'g'li, H. S. (2023). DAVLAT XARIDLARI TIZIMIDA ELEKTRON SAVDOLARNI AMALGA OSHIRISH ISTIQBOLLARI VA RIVOJLANTIRISH YO'LLARI. Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi, 11(7), 82-85.
5. Yusupov, A. (2024). KICHIK BIZNESDA AHOLI BANDLIGINING VA KICHIK BIZNESNING YALPI ICHKI MAHSULOTDAGI ULUSHINING RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR IQTISODIYOTIDAGI AHAMIYATI. University Research Base, 304–308. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/521>
6. Yusupov Abbosxon Aliyevich. (2024). KICHIK BIZNESDA INSON RESURLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH. University Research Base, 992–995. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/274>
7. Xursanaliyev, B. (2024). KICHIK VA YIRIK BIZNESNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI . University Research Base, 665–667. Retrieved from <https://scholar.kokanduni.uz/index.php/rb/article/view/186>
9. KICHIK BIZNESNI YIRIK BIZNESGA TRANSFORMATSIYASI: Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlar o'рни va rivojlanish omillari. (2024). Yangi O'zbekiston Taraqqiyotida Tadqiqotlarni o'рни Va Rivojlanish Omillari, 4(1), 83-86. <https://pedagoglar.org/04/article/view/524>